l-Insara ta' l-Ewropa riedu jeħilsu l-Art Imqaddsa minn idejn il-Misilmin. Fis-sena 1099 Goffredu ta' Buljon rebaħ lil Ġerusalem, u l-Palestina reġgħet żegħdet bir-Rħieb u l-Qassisin. Imma fis-sena 1187 ġie wieħed Għarbi, Saleħ id-Din, u għeleb lill-Insara u keċċihom, u r-Rħieb u l-Qassisin telqu magħhom ukoll.

Dak iż-żmien fl-Italja deher San Franġisk, li ġabar miegħu xi żgħażagħ u sejjes l-Ordni Franġiskan. Mar Ġerusalem fl-1219 u daħal fiha bil-kelma t-tajba. Indehes fiċ-Cenaklu u l-Qabar ta' Kristu u rawwam ir-Rħieb ta' l-Ordni tiegħu hemm, li baqgħu weħedhom, Rħieb Kattoliċi, sas-sena 1830, u għadhom hemm sal-lum.

Issa wieħed jaħseb: x'kien isir mill-Imkejjen Imqaddsa kieku l-Franġiskani ma daħlux il-Palestina? X'kien isir mill-Qabar ta' Kristu, mill-Għar ta' Betlehem u mid-Dar tal-Madonna f'Nazaret, mitluqa fidejn il-Misilmin? Kienu jagħmluhom knejjes tagħhom (bħaċ-Cenaklu u San Ġwann ta' Ramla u oħrajn) jew jagħtuhom lill-Griegi, mingħajr ebda tama li jerġgħu jiġu f'idejn in-Nisranin!

Kemm mela għandna nibqgħu nafuhulhom lill-Franġiskani, li għal seba' mitt sena, bil-ħlewwa ta' kliemhom u bl-ebusija ta' rashom, żammew l-Imkejjen Imqaddsa għall-Insara! U kemm għandna nafuhielhom il-qlubija li wrew, li qagħdu għall-ġugħ, ħabs, tgħajjir u swat, u bosta drabi, mewt, imma le ma tqanqlu minn imkienhom! Kemm il-darba l-Art Imqaddsa li xxarbet bid-Demm tal-Ħaruf bla Tebgħa, ixxarbet mill-ġdid bid-demm tar-Rħieb Franġiskani maqtulin mill-Misilmin!

FRA MIKIEL.

NERIKU T-TIENI SULTAN TA' ĊIPRU

Żgur li m'hawn ħadd fi Gżiritna li ma semax b'Ċipru. Il-lum l-isem ta' dil-gżira fil-lvant tal-Baħar Mediterran, hu f'ħalq kulħadd, iżda ftit mill-qarrejja forsi jafu li Ċipru tagħmel sehem mill-Missjoni ta' l-Art Imqaddsa. Il-Gżira ta' Ċipru għandha ġrajja qadima bosta. Għall-ħabta tas-sena 2,000 Q.K., il-Feniċi kienu bdew igħammruha u ħafna wara, il-Griegi bdew jiġu minn pajjiżhom biex joqgħodu Ċipru. Il-Gżira waqgħet ukoll taħt idejn l-Eġizzjani, u fis-sena 525 Q.K., is-sultan tal-Persja ħatafha taħt idejh. Wara r-rebħa ta' Irsus, Xandru l-Kbir għaqqadha mas-Saltna tal-Maċedonja, iżda kif miet hu waqgħet f'idejn Ptolomeius ta' l-Eġittu. Fis-sena 58 Q.K. saret provinċja Rumana. Il-Gżira kienet minn ta' l-ewwel li ħaddnet id-Din Nisrani, u naqraw fil-Kotba tar-Rabta l-Ġdida li San Pawl, San Barnaba u San Mark marru Ċipru biex ixandru t-Tagħlim ta' Ġesù. Bejn is-snin 644 - 975 W.K., il-Għarab ħabtu kemm-il darba għall-Gżira u ħarbtuha. Mis-sena 1195 sa l-1487 W.K., meta waqgħet taħt ir-Repubblika ta' Venezja, Ċipru kienet immexxija u maħkuma mill-familja ta' Guy de Lusignan li kien kiseb il-Gżira minn għand Richard I. Dan Richard I kien ħakimha hu u sejjer għat-Tielet Kruċjata.

Dorna dawra qasira mal-ġrajja ta' Ċipru għaliex il-Beatu Neriku II kien wieħed minn tal-familja ta' Lusignan. Sa hawn mela fuq il-ġrajja mqalba

ta' Ċipru, naraw xi ħaġa fuq il-ħajja tal-Beatu li għalkemm sultan mexa wara Kristu t-Triq tal-Qdusija, fl-umiltà, fit-tgħakkis u fis-sabar.

Neriku II, Sultan ta' Ċipru, kien nisel ta' Guy de Lusignan, l-aħħar sultan ta' Ġerusalem u l-ewwel wieħed ta' Ċipru. Missier Neriku kien Ugo de Lusignan, bniedem ta' dehen u għerf kbir, ara kemm hu minnu li l-Qaddis Tumas minn Aquino iddedikalu waħda mill-opri l-aktar magħrufa tiegħu. Ugo kellu għaxart itfal, sitt subien, fosthom Neriku, u erbat ibniet. Neriku laħaq sultan ta' Ċipru aktarx għall-ħabta tas-sena 1285 wara ħuh Ġanni.

Kittieba qodma ħallew miktub li Neriku II kien bniedem li jiġbed lil kulħadd għal warajh. Dħuli, ħanin u idejh miftuħa, kien il-mimmi ta' għajnejn in-nies ta' Ċipru. Kif tela' fuq it-tron tas-saltna, naddaf il-ħażen li kien iniġġes 'il palazz rejali, u widdeb lil ta' madwaru li min ried igħix fiż-żina ma kellux jibqa' miegħu, iżda jitbiegħed u jindem. Qabel laħaq sultan hu, ħafna mill-fqar tal-Gżira kienu jinħaqru u jitkasbru mill-għonja, u ħadd minnhom ma sata' jiftaħ fommu għax miskin hu jsib ruħu f'xi qiegħ ta' ħabs jew rasu mħanxra. Neriku fehem li sultan nisrani kellu jsewwi dak l-għelt u jagħti lil kulħadd li ħaqqu. Kelmtu żammha u l-fqir u l-magħkus bdew isibu is-sejf u t-tarka tagħhom. Fejn qabel kienu imżebilħa, issa setgħu jgħixu kif irid Alla, jieklu huma, marthom u uliedhom, u moħħhom mistrieħ li s-sultan magħhom.

Ma għandniex xi ngħidu dan l-għemil tas-sultan ma għoġob xejn lil ta' madwaru. F'qalbhom bdiet titrabba għira kontrih, fommhom imtela' bis-semm u bdew jaħdmu minn taħt biex itemmuh jew għallanqas iwarrbuh mit-tron u jqiegħdu floku wieħed li jaqbel mal-fehmiet u x-xejriet imgħawġa tagħhom. Is-Sultan intebaħ b'xi ħaġa, u bl-imħabba kollha widdeb lill-ħżiena u fejn ma ridux joqgħodu bil-kelma t-tajba kellu jurihom li hu s-sid u l-mexxej tal-Gżira. Il-qagħda bdiet tikrieh ġmielha u jum fost l-oħrajn Neriku II ġie mġiegħel jerħi t-tron tas-saltna. Ix-xewwiexa għażlu bħala sultan ta' Cipru lil ħuh Almerico Aumary. Qabbdu lil Neriku jikteb u jiċħad għal dejjem il-jedd li jsaltan. Ħafna mill-kbarat tal-gżira li qabel kienu jaħilfu bih, ġew imqarrqa u daru kontrih. Il-ħażin jaf jidħol fin fin u jiġbed warajh il-kotra. Il-Patrijiet tagħna, li dejjem raw fis-sultan ħabib kbir tagħhom, baqgħu miegħu fis-siegħa ta' l-hemm u ma ridux jiffirmaw il-karti li bihom ġie mċaħħad mill-ħakma tal-gżira.

Il-Papa Klement V isgħobbih wisq meta sama' l-bxara kerha, u meta sar jaf li l-Kavalieri Templari kienu minn ta' l-ewwel li ħaduha kontra Neriku II, neħħihom u amar li ġidhom jingħata lill-Kavalieri Ospidalieri ta' San Ġwann. L-Ittri Pontifiċji li bihom il-Papa neħħa lit-Templari, ittieħdu Ċipru mill-Franġiskan Fra Pietru Cassan, Isqof ta' Rodez fi Franza, u Patrijarka Titulari ta' Ġerusalem. L-Ittri kienu nqraw mill-Isqof quddiem il-kbarat tal-gżira fis-sena 1308.

Neriku II ħa kollox bis-sabar u mar igħammar f'palazz tiegħu privat, fejn għal tliet snin sħaħ kellu jaqla' fuq wiċċu kull għamla ta' tkasbir. B'danakollu laqa' s-salib bla lewma, bittama sħiħa f'qalbu li Alla, Sultan tas-slaten, kien miegħu.

L-għadab ta' l-għedewwa ta' Neriku kien għadu ma qagħadx. Riduh f'idejhom biex jitħallsu minnu, għax il-mibegħda ma tistrieħx qabel ma ttaffi l-għatx klubi tagħha. U hekk

fl-1 tas-sena 1310, Neriku ġie mkaxkar mill-palazz tal-belt ta' Famagusta. imżebbah u middieħek minn dawk li d-deħra qaddisa tiegħu kienet iċċantarhom. Dam fil-ħabs sat-3 ta' Frar ta' l-istess sena, u l-għada niżżluh fil-port ta' Gastrija fejn kellu jaqbad mirkeb għall-belt ta' Larezzo fiċ-Ċiliċja. Neriku ġie saflaħħar imkeċċi mill-gżira ta' qalbu! Miegħu fuq il-mirkeb marru tliet Patrijiet tagħna.

Meta wasal ġie jilqgħu s-sultan ta' l-Armenja, li wkoll kien jiġi minnu. Dan kien bniedem jilħaqlu wisq u ġa kien miftiehem ma' l-għedewwa ta' Neriku biex kif jasal jixħtu f'qiegħ ta' ħabs. Iżda ma wera xejn. Laqa' lil Neriku b'idejh miftuħa u wrieh wiċċ b'ieħor sakemm wara ftit jiem bagħat lis-suldati għalih u dawn kaxkruh fil-kastell ta' Lambron bħala ħabsi mill-agħar.

Dawn l-aħbarijiet waslu f'widnejn il-Papa Klement V u tgħidx kemm għala. Għalhekk fir-rebbiegħa tas-sena 1310 bagħat f'Ċipru u mbagħad fl-Armenja 'l-Arċipriet Ramon de Pins, bittama li jreġġa' fuq it-tron ta' Ċipru lil Neriku II. Ftit qabel il-wasla ta' de Pins, Aumary de Lusignan, ħu Neriku li kien seraq it-tron, ġie maqtul minn wieħed mill-kamrieri tiegħu fil-għodwa tal-5 ta' Ġunju 1310. U b'hekk il-ħażin tħallas, għax ma' Alla ħadd ma jiċċajta u l-Ħaqq Imqaddes Tiegħu jasal fuq ras kulħadd.

F'Lulju tas-sena 1310 il-Legat tal-Papa Fra Pietro Cassan, Franġiskan, ħalla Ċipru, mar l-Armenja, u wara ħafna taħbit u xogħol irnexxielu jeħles mill-ħabs lil Neriku. Ħadu miegħu Ċipru u fost il-ferħ tan-nies tal-gżira, Neriku II reġa' beda jsaltan. Il-poplu baxx li fi żmienu kien kiseb bosta jeddijiet, ried itir bil-ferħ u dawk li kienu qed ininu fid-dlam u l-ksieħ ta' xi sotterran ġew meħlusa. Mal-wasla ta' Neriku II l-għedewwa tiegħu daħlu f'qoxrithom iżda s-sultan ried "jikkastigahom". X'għamel? Ġabarhom fil-palazz, widdibhom u mbagħad ħafrilhom. Ma riedx jimxi magħhom kif imxew miegħu huma. Kien jemmen li Alla fuq kulħadd, u li l-aqwa Preċett tan-Nisrani kien dak ta' l-Imħabba u l-Maħfra.

Mal-wasla tiegħu fuq it-tron ta' Ċipru, Neriku II ma nesiex 'il-Franġiskani. Ftakar li huma biss żammew miegħu u minħabba fih niżlet bla ħniena fuq rashom il-qilla ta' l-għedewwa tas-sultan. Ried għalhekk jurihom li jibqa' jafhulhom. L-ewwel ma għamel kien antal sabiħ u għani bosta lil Missierna San Franġisk fil-Kattidral ta' Santa Sofija ta' Nicosia. Kabbar u sebbaħ il-knisja ta' San Franġisk ta' l-istess belt u sewwa l-kunvent tal-Patrijiet. Ħdejn dal-kunvent bena palazz għalih, jinfed mal-ġnien tal-Patrijiet biex fis-sigħat tal-mistrieħ jinżel igħid kelmtejn magħhom.

Wara l-miġja tiegħu mit-turufnament, Neriku II għaraf dejjem aħjar ix-xejn tal-frugħa tal-ħajja. It-tbatija, iċ-ċaħda u ż-żeblieħ li ġarrab ressquh aktar lejn Kristu Msallab u ma kienx jixtieq ħlief li jingħaqad miegħu għal dejjem. Neriku dam isaltan fuq Ċipru għal bosta snin. Taħtu l-gżira għexet fil-Ħaqq u s-Sewwa, iżda jum fost l-oħrajn is-sultan qatagħha li jħalli d-dinja. Bosta kittieba tal-Ġrajja ta' l-Art Imqaddsa, fosthom Patri Ġlormu Golubovich O.F.M., iżommu li s-sultan ħalla d-dinja, daħal Patri tagħna u pprofessa r-Regula ta' l-Ewwel Ordni Serafiku. Oħrajn igħidu, u dawn ma jilħqux aktar minn tlieta, li baqa' jgħix fil-palazz tiegħu ta' Nicosia u meta miet ried li jindifen biċ-ċoqqa tal-Patrijiet Minuri. Id-"Diarium Terrae Sanctae", il-lum wasal jipprova li Neriku II ipprofessa tabil-

ħaqq ir-Regula ta' l-Ewwel Ordni. Nafu żgur li miet fil-31 ta' Marzu 1324, u kif xtaq hu ġie midfun fil-Knisja Franġiskana ta' Nicosia.

Fl-Ordni tagħna għandu t-titlu ta' Beatu. Ħabb dejjem 'il-patrijiet tagħna u fih kellhom id li tħarishom. Igħidilna Fra Giovanni Elemosina fil-"Chronicon" li l-Beatu ried li dejjem ikollu fil-palazz il-patrijiet tagħna, u dawn kien iqaddsulu żewġ quddisiet kuljum.

Il-ħajja tal-Beatu turina li wkoll is-slaten iduqu l-hemm tal-ħajja, iżda biss min iħobb sewwa lil Kristu Msallab jilqa' kollox bis-sabar, bit-tama li Alla jserraħ fuq rasu l-kuruna tal-Glorja fis-sebħ tas-Smewwiet.

P. MARJANU VELLA, O.F.M.

IL-GĦALQA TAL-ĦOMMOS

Ftit jiem wara li wasalt Ġerusalem, mort Betlehem, bil-mixi, ma' Fra Elija (dak l-Ajk Malti, mill-Mellieħa, li ġibna r-ritratt tiegħu f'dan il-Qari bħal daż-żmien sentejn). Meta konna għamilna ftit aktar min-nofs triq, Fra Elija wrieni għalqa bla ħamrija, fix-xellug u qalli li dik kienu jgħidulha il-għalqa tal-ħommos (għal min ma jafx il-Malti tajjeb, ħommos jiġifieri *ċiċri*), għax ġewwa fiha jinsab ħommos tal-ħaġar. U dħalna fiha u qagħdna ftit induru u nfittxu u sibna xi erba' ħommsiet tal-ħaġar aħna wkoll.

Fuq dik il-għalqa tingħad naqra ta' ħrafa qaddisa, jew *leġġenda,* li jien sa niktibha hawnekk. Sa niktibha kif qalhieli wieħed fellaħ Mislem, għax dik in-naħa kull ħadd jafha, Insara u Misilmin.

Mela darba waħda, Mirjam, Omm Ġesù, kienet sejra minn Betlehem għal Ġerusalem, bil-mixi, b'binha tarbija fuq driegħha. Kien waħar ir-rebbiegħa u f'dil-għalqa kien hemm bidwi li kellu godds ħommos għadu kemm dirsu fuq qiegħa tal-blat. Ġesù li kien għadu ma jitkellemx, għax ċkejken ħafna, meta ra l-ħommos, ħares lejn ommu, urieha b'idu l-godds tal-ħommos, u qalilha: "Mamma, mamma, ħê!"

Mirjam waqfet fuq ħajt il-għalqa, kellmet lill-bidwi u qaltlu: "Raġel, agħtini erba' ħommsiet, għat-tifel!" Imma l-bidwi kien xħiħ wisq u qalbu ġiefja. U wieġeb lil Mirjam: "Dan m'hux ħommos, mara, dan żrar!" "Żrar għedtu u żrar issibu," weġbitu Mirjam, u baqgħet sejra.

U hekk ġara. Meta l-bidwi beda jimla l-ħommos fix-xkejjer, qal f'qalbu: "Dan x'ħommos hu, kemm hu tqil u kemm hu jiebes!" Xeħet ħommsa taħt snienu biex jomgħodha. Għajjat għajta, għax ħass weġgħa; għax m'hux darstu kisret il-ħommsa, imma l-ħommsa kisritlu d-darsa. U ħalla l-ħommos hemm u telaq u t-tfal xerrduh mal-għalqa kollha, u għad baqa' minnu sal-lum.

ĦANNA L-MALTI.